

Utbildningsdepartementet
u.remissvar@regeringskansliet.se

Stockholm 2023- 11-30
Dnr U2023/02078
Dnr NFH 2023-240

Remissvar Framtidens yrkeshögskola- stabil, effektiv och hållbar (SOU 2023:31)

Inledning

Det är en truism att vi utbildar för framtiden eftersom många yrken som finns idag kommer att vara försvunna och andra som vi inte känner till kommer att tillkomma. Ett sisyfosarbete, om man så vill. Men sant är också att yrken, kunnande och kompetenser kan få ny relevans i nya tider. Idag råder en brist på kompetens i många av de hantverksyrken som skrevs bort från arbetsmarknaden under några årtionden då industrialismen stod i fokus, men redan idag har det handgjorda, utvalda och hållbara vunnit mark i allt ifrån husrenoveringar och återställande av odlingslandskap till lokal produktion och konsumtion av kläder, möbler och mat.

En av vår tids stora utmaningar är den gröna omställning som behövs för att nå klimatmålen. En annan är graden av självförsörjning och beredskap vid kriser. En tredje är landsbygdsutveckling när näringslivet åter söker sig ut från städerna och etablerar sig i trakter som fram till nu betraktats som utflyttningsbygder. För att lyckas behöver vi kompetens från många områden, det slöjdade, handgjorda hantverket är inget undantag. Tvärt om finns här många av de kvalitéer som efterfrågas; en stor och genuin materialkunskap, bärande av immateriella kunskapsarv, egenkompetens och förmåga att organisera lokalt, en stark kultur av delande, samägande och informellt lärande. Kvalitéer som inte bara definierar många av de baskrav vi kommer att ställa på en framtida arbetsmarknad utan även kompetenser som i många sammanhang pekas ut som bryggan mellan formell utbildning och arbetsmarknad.

Det är av stor vikt att hantverksutbildningar finns med i alla utvecklingslinjer för vuxen-, vidare- och yrkesutbildning. De som är unga idag kommer i hög grad att ha flera karriärer i sitt liv. En utmaning är att möta arbetsmarknaden och samhällets efterfrågan och behov. En annan att skapa bryggor mellan dessa karriärer så att erfarenheter från den ena kan befrukta den andra. Att ha en bred palett av konstnärliga utbildningar och hantverksutbildningar fyller inte bara behov på en befintlig arbetsmarknad utan ger ett kompetenslyft när de unika kvalitéer och kompetenser yrkesmänniskor i de konstnärliga och kreativa branscherna tar med in på en samlad arbetsmarknad.

Bakgrund och underlag för svar på remissen

Nämnden för hemslöjdsfrågor statlig myndighet under Kulturdepartementet med Tillväxtverket (Näringsdepartementet) som värmyndighet besvarar remissen genom att kommentera de avsnitt i strategin som är särskilt betydelsefulla för slöjd och hantverksutbildningar.

Nämnden för hemslöjdsfrågor har inhämtat synpunkter på remissen från utbildningsanordnare inom slöjd- och hantverkssektorn. Merparten av utbildningar som hör till slöjd- och kulturhantverkssfären finns inom *Smala yrken* samt *Konst och kulturutbildningar*, dessa utbildningar bedöms vara av betydelse för individen och samhället vilket skiljer sig mot andra utbildningar inom YH som svarar mot behovet av kvalificerad arbetskraft.

Smala yrken och Konst och kulturutbildningar

Utredningen skriver nedan att utgångspunkten i utredningen är utbildningar som svarar mot behovet av kvalificerad arbetskraft men att delar av förslagen berör *Smala yrken* samt *Konst och kulturutbildningar*. Med den vetskapen är det viktigt att i utvecklingsarbete ta särskild hänsyn till *Smala yrken* och *Konst och kulturutbildningar* så att utbildningar inom kultursektorn inte slås ut.

Smala yrkesområden utgör en särskild del av yrkeshögskolan och berörs av denna utredning på olika sätt. Även konst- och kultur-utbildningar berörs av vissa av våra förslag. När vi beskriver yrkes-högskolan och dess särart på olika sätt utgår vi genomgående från den merpart av utbildningar inom yrkeshögskolan som syftar till att svara mot arbetslivets behov av eftergymnasial yrkesutbildad kompetens.

Sammanfattning

Nämnden för hemslöjdsfrågor tillsammans med referenter ställer sig positiva till majoriteten av förslagen i utredningen och bedömer att utredningen har gjort ett gediget arbete med att undersöka förutsättningarna för att Framtidens Yrkeshögskola ska kunna fortsätta utvecklas med bibehållen kvalitet.

Nämnden för hemslöjdsfrågor har två generella synpunkter på utredningen

- Förutsättningarna för utbildningar inom *Smala yrken* och *Konst och kulturutbildningar* vilka bedöms vara av betydelse för individen och samhället måste beaktas i utvecklingen av YH
- Förutsättningarna för utbildningsanordnare inom *Smala yrken* och *Konst och kulturutbildningar* måste beaktas i utvecklingsarbetet av YH så att dessa ofta mindre verksamheter inte slås ut på grund av ökade kostnader och administration

Kommentarer till förslag

3.3 Statsbidrag till yrkeshögskolan

”När det gäller en utbildning inom ett smalt yrkesområde får MYH, om det finns särskilda skäl, bortse från kravet på att utbildningen delvis ska finansieras av arbetslivet”.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser att det är av ytterst stor vikt att möjligheten att bortse ifrån kravet på finansiering ifrån arbetslivet avseende *smala hantverksyrken*, om hänsyn inte tas till detta kommer samtliga utbildningar inom slöjd och kulturhantverk att slås ut.

3.4.1 Effekter av utbudet

Nämnden för hemslöjdsfrågor instämmer i att

”Det är av största vikt att smala yrkesområden framgent har en stark ställning inom Yrkeshögskolan, annars finns det risk att Sverige tappar viktiga kunskaper och kompetenser.

Samtidigt erbjuder yrkeshögskolan flera utbildningar inom smala yrkesområden. Under 2021 erbjöds 24 utbildningsomgångar inom smala yrkesområden. Cirka 1 procent av alla antagna går en smal utbildning (år 2021). Över tid har 285–406 personer per år gått sådana utbildningar.”

Det är viktigt att befintliga smala utbildningarna ges stabila förutsättningar eftersom de är mindre till omfattningen och lättare kan slås ut av nya tillfälliga aktörer. Samtidigt är det naturligtvis viktigt att nya utbildningar kan starta.

4.7.3 Funktioner som behöver tillhandahållas

Gemensamma ansökningsomgångar, takvärden och prioriteringar av sökta utbildningar.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser att det finns behov att man inom ansökningssystemet ges möjlighet till separata ansökningsomgångar då det inom *Smala hantverksyrken* kan finnas ett behov av flexibilitet i och med att utbildningen bygger på en lärlingsmodell, och antagning av sökande behöver kunna ske då behov finns.

Urval, reserver och sen anmälan

Nämnden för hemslöjdsfrågor bedömer att det är viktigt att det finns en flexibilitet inom systemet för att kunna göra reservlista och urval i och med att inom till exempel *Hantverkslärlings*-utbildningen ingår ca 80 olika yrken vid samma antagningsomgång. Det finns då behov att kunna göra ett urval och reservlista indelat utifrån olika yrkeskategorier.

4.7.5 Kostnader och principer för finansiering av systemet

Utifrån de krav som kommer att ställas på utbildningsanordnare i och med införande av SDG-förordningen bör man ha i beaktande frågor kring finansiering av system och kostnader för utbildningsanordnare. Ökade kostnader kan slå hårt mot små utbildningsanordnare verksamma inom *smala yrkesområden* och *Konst och kulturutbildningar* samt i värsta fall slå ut dem. Det är viktigt att MYH ges möjlighet att utveckla stödsystem för dessa kategorier.

4.7.6 Behov av samordning av anordnare

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser utifrån området utbildning inom *Smala hantverksyrken* att utbildningsanordnarna är små och specialiserade, samt att det kan finnas behov av ett mer anpassat ansökningssystem med fler funktioner och tjänster. Risken för små specialiserade utbildningsanordnare är att de kommer få betala extra för utökade tjänster och funktioner vilket kan komma att slå snett och innebära allt för stora kostnader.

4.8 Förslag om ett gemensamt system för ansökan

4.8.1 Uppdrag att genomföra en förstudie

Nämnden för hemslöjdsfrågor ställer sig positiv till att MYH, DIGG och UHR ges i uppdrag att göra en förstudie. Vi ser att det är av största vikt att även de mindre utbildningsanordnare och speciellt de som utbildar inom *Smala yrken* tas med i studien. Exempelvis *Hantverkslärlingsutbildningen* som omfattar minst 80 olika smala hantverksyrken vilket gör att antagningsförfarandet kräver ett flexibelt system i och med att samtliga yrken hanteras inom samma utbildning och antagningsomgång.

4.9 Behörighetsprov för grundläggande behörighet

4.9.4 Förhållande mellan behörighetsprov och reell kompetens

Antalet som antas utifrån reell kompetens är betydligt större inom yrkeshögskolan än inom högskolan, 15 procent av antagna till yrkeshögskolan antogs på reell kompetens under 2021. Utifrån detta ser vi det som angeläget att ett behörighetsprov blir ytterligare en möjlighet för individer att bli behöriga till yrkeshögskolan. Men det ska inte uppfattas som att det ersätter individuella prövningar av reell kompetens.

Om försöksverksamheten med behörighetsprovet för grundläggande behörighet i högskolan permanentas bör provet även användas för bedömning av grundläggande behörighet till yrkeshögskolan.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser positivt på detta, dock är det mycket viktigt att det tydligt framgår att provet ska ses som ytterligare en möjlighet att bli behörig. Det är viktigt att detta inte minskar eller utesluter användandet av reell kompetens som behörighetsgivande, då vi ser att reell kompetens är en viktig faktor inte minst inom de smala hantverksyrkena.

En högt profilerad och för slöjd och kulturhantverkssektorn viktig utbildningsanordnare lyfter frågan om den absoluta nödvändigheten i att kunna fortsätta använda arbetsprover vid intagning liksom att inte spärra vägen på grund av delvis ofullständiga betyg. En eftersträvad breddad rekrytering och möjligheten att ta in de mest lämpade studerande kräver denna typ av eftergifter.

5.8 Förslag om ett nytt system för studiedokumentation

5.8.1 MYH ges i uppdrag att i samverkan med DIGG utforma ett nytt system för studiedokumentation.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser positivt på att utformning av ett gemensamt system för ansökan till Yrkehögskolan samordnas med ett nytt gemensamt system för studiedokumentation. Myndigheten vill lyfta vikten av att utbildningsanordnares behov beaktas och då inte enbart de större utan även mindre utbildningsanordnare. Mindre anordnare nischade mot smala hantverksyrken kan ha behov som ser annorlunda ut än större anordnares behov.

En av Nämnden för hemslöjdsfrågors referenter lyfter att *"om utbildningsanordnarna skulle få möjlighet att direkt rapportera till CSN skulle underlätta för anordnare och studerande"*.

6.10.1 Det bör finnas möjlighet till progression inom yrkeshögskolesystemet.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ser positivt på att utbildningar inom yrkeshögskolan föreslås kunna bygga på en eftergymnasial utbildning eller motsvarande kunskaper. Det ger en ökad flexibilitet och möjlighet för individer som tidigare genomgått eftergymnasial utbildning att kunna fortsätta utvecklas inom sitt yrkesområde genom fortsatta studier inom YH. Det är även positivt utifrån att individer ges möjlighet till progression och inom ramen för detta kan ges möjligheten att få en kvalificerad yrkeshögskoleexamen.

Även inom *Smala hantverksyrken* skulle det kunna ges möjlighet att ytterligare specialisera och fördjupa sig inom yrket för vidare progression och till exempel bli mästare inom sitt yrke.

6.12.1 LIA i Framtidens yrkeshögskola

Nämnden för hemslöjdsfrågor ställer sig bakom förslaget "Lärande i arbete (LIA) bör vara obligatoriskt för samtliga utbildningar inom yrkeshögskolan, utom för kurser och fördjupningsutbildningar. Det bör finnas en möjlighet för Myndigheten för yrkeshögskolan att meddela dispens från kravet om LIA i utbildningarna."

Lika viktigt som det är med LIA, är det att kurser och fördjupningsutbildningar undantas samt att dispens kan ges.

Nämnden för hemslöjdsfrågor anser att LIA är en väsentlig del av YH-utbildning, dispens från detta krav bör endast gälla om studerande på annat sätt kan visa på att de för dessa utbildningar

uppfyller förkunskapskraven vilka innefattar att studerande har genomfört LIA, praktik, APL eller har annan praktisk yrkeserfarenhet. Risken är annars att den studerande går från en teoretisk utbildning till en annan.

För *Smala hantverksyrken* som bedrivs som lärlingsutbildning bör det ställas som krav att merparten av utbildningen sker genom LIA då den pedagogiska modellen är utbildningens kärna och bygger på att den studerande går parallellt med en mästare/handledare vilken är skicklig inom sitt yrke och godkänd av branschen, för att på detta sätt lära sig det smala hantverksyrket som mästaren/handledaren verkar inom.

Ett gesällbrev är bevis på en uppnådd kunskapsnivå. För att en studerande vid utbildning som leder till gesällprov ska kunna avlägga prov krävs 3–4 års förkunskaper, beroende på bransch. För *Hantverkslärling* finns krav på 1 års förkunskaper för att efter genomgången lärlingsutbildning, förutom Yrkeskolexamen också kunna uppnå kraven för att få avlägga Gesällprov.

Hantverkslärlingsutbildningen omfattar 500 YH-poäng varav 400 är LIA. Det är av stor vikt att utbildningar inom *Smala hantverksyrken* omfattas av en stor del som består av LIA.

Inom smala hantverksyrken utvecklar och lär studerande sig yrket genom praktiskt utövande tillsammans med en erfaren mästare/handledare. Här krävs praktisk daglig träning vilket LIA ger liksom att omsätta teoretiska kunskaper i praktisk handling.

7.4 Det finns utbildningar som har behov av mer stadigvarande förutsättningar

7.4.1 Skäl för längre varaktighet

Nämnden för hemslöjdsfrågor ställer sig bakom inkomna önskemål om att omprövning av till exempel *Hantverkslärling* skulle ske med längre mellanrum. Detta med utgångspunkt i att utbildningsanordnaren kan verka inom smala hantverksyrken med ett 80 tal olika smala yrken. Vissa hantverksyrkens överlevnad är beroende av dess skickliga utövare snarare än av ett synligt behov i arbetsmarknadsstatistiken. Utövarnas medelålder är ofta hög och en generationsväxling är hela tiden nödvändig om yrket och yrkeskunskapen skall kunna utvecklas och överleva. Det är viktigt för att Sverige inte tappa viktig kompetens och yrken som det idag endas finns ett fåtal utövare kvar av.

7.4.2 Ett alltmer stadigvarande utbildningsutbud

Nämnden för hemslöjdsfrågor har fått in synpunkter från utbildningsanordnare som menar att det är önskvärt att man beviljas så många utbildningsomgångar som det tillåts. Detta mot bakgrund av det omfattande arbete som arbetsgivare lägger ner vid ansökan utan att veta om den kommer att beviljas.

7.4.5 Utbildningar det finns ett kontinuerligt behov av

Det vore önskvärt att *Smala hantverksyrken* ingår i den delen som MYH ser att det finns ett kontinuerligt behov av, då det annars finns en risk att flera av de smala hantverksyrkena försvinner på grund av att de just är smala vilket skulle kunna innebära att kunskap och kompetens försvinner. Sverige har ratificerat konventionen om skydd av det immateriella kulturarvet vilket i hög omfattning förs vidare genom *smala hantverksyrken*.

7.5 Det finns en efterfrågan på längre planeringshorisont

Nämnden för hemslöjdsfrågor har fått följande synpunkter ifrån utbildningsanordnare av *Hantverkslärling* inom *Smala hantverksyrken*

- Utbildaren ställer sig positiv till att MYH önskar få bättre förutsättningar att planera genom en bemyndiganderam på mer än sju år, då det skulle ge möjlighet att bevilja fler utbildningsomgångar. Detta är positivt både ur ett planeringsperspektiv så väl för utbildningsanordnare som för arbetsgivare. Det ger också bättre förutsättningar för att kunna marknadsföra utbildningen samt att ha ett längre strategiskt arbete avseende utveckling och kvalitet.
- Det är viktigt att MYH har så pass mycket kunskap om hur behovet inom de *smala hantverksyrkena* ser ut på arbetsmarknaden eftersom de många gånger försvinner i statistiken eller innehåller för få individer för att redovisas.
Inom de *smala hantverksyrkena* ser vi inte att arbetsmarknaden förändras lika snabbt som inom andra yrken, varför det är motiverat att få fler utbildningsomgångar beviljade och att man som utbildningsanordnare då även kan jobba med en längre strategisk horisont.
- Det är viktigt att ha i beaktande och bevaka att utbildningar inom *smala hantverksyrken* inte koncentreras till storstadsområdena då behoven finns i hela landet. Det finns *smala hantverksyrken* som är koncentrerade till de norra delarna av landet till exempel duodji/samiskt hantverk. I den Nationella utvecklingsstrategin kan man läsa att "*en väl fungerande kompetensförsörjning och kompetensutveckling i hela landet ökar möjligheterna att på ett effektivt sätt möta samhällsutmaningarna, ta till vara de möjligheter och hitta lösningar som följer av de demografiska förändringarna, den tekniska utvecklingen inklusive digitalisering, globaliseringen, klimat- och miljöomställningen samt förändringar inom socioekonomi och sammanhållning*"

7.5.2 Möjligheter och risker med ett mer stadigvarande utbildningsutbud inom vissa utbildningsinriktningar

Nämnden för hemslöjdsfrågor vill poängtera att inom utbildningar i *smala hantverksyrken* finns det behov av att kontinuerligt kunna bygga upp och bredda nätverk då till exempel *Hantverkslärling* verkar inom ett 80 tal olika *smala hantverksyrken*. Att bygga upp och

underhålla nätverk är inget som görs snabbt utan det kräver både tid och kunskap om de olika yrkena. Ett mer stadigvarande utbildningsutbud skulle också ge arbetsgivarna bättre förutsättningar att planera sin medverkan i utbildningen, med tanke på att arbetsgivare inom *smala hantverksyrken* ofta har små verksamheter och ställer upp som handledare med lokaler, material och maskiner.

7.5.3 Längre planeringsförutsättningar kan utformas på flera sätt.

Nämnden för hemslöjdsfrågor ställer sig positiv till att man förenklar ansökningsprocessen till MYH för utbildningsanordnare.

7.6 Förutsättningarna för analyser och prognoser utvecklas kontinuerligt

Inom de smala hantverksyrkena kan det vara svårt för MYH att få fram relevant statistik då *smala yrken* ofta är för små för att synas i statistik samt att till exempel utbildningen *Hantverkslärling* omfattar flertalet olika yrken och branscher. Det är ytterst viktigt att MYH får möjlighet att inskaffa relevant data och information från olika aktörer samt ges möjlighet att utöka myndighetens kompetens inom de smala hantverksyrkena.

Ett omtag avseende nationellt ansvar för statistik över *smala yrken* behövs då det är svårt för regionalt utvecklingsansvariga att få fram statistik rörande små smala hantverksyrken vilka då lätt försvinner ur statistiken.

7.8.1 Fortsätta förenkla processerna vid ansökan

Nämnden för hemslöjdsfrågor ställer sig positiv till att Myndigheten för yrkeshögskolan bör fortsätta att ta initiativ för att skapa förutsättningar för långsiktig planering för utbildningsanordnare genom att förenkla ansökningsprocessen för anordnarna. Detta då vi ser att det sparar både tid och resurser för såväl arbetsgivare som utbildningsanordnare.

10.5.2 Certifieringar och krav från branschen bör inte vara ett krav för att ingå i yrkeshögskolan

Även om förslaget säger att det inte bör vara ett krav att en utbildning uppfyller krav för certifiering eller auktorisering som ställs inom olika branscher för att ingå i yrkeshögskolan så ser Nämnden för hemslöjdsfrågor att det är önskvärt att man inom ramen för *smala hantverksyrken* förtydligar om man efter utbildningen har möjlighet att genomföra ett gesällprov för att erhålla ett gesällbrev eller inte.

14.3.1 Sekretess ska gälla hos MYH i ärenden om statsbidrag eller särskilda medel för särskilt pedagogiskt stöd

Med anledning av förslaget gällande sekretess hos MYH i ärenden om statsbidrag eller särskilda medel för särskilt pedagogiskt stöd, kommenterar en av utbildningsanordnarna Nämnden för

hemslöjdsfrågor varit kontakt med, att de vid flera tillfällen sökt och fått detta stöd beviljat vilket har underlättat för de studerande att fullfölja utbildningen. Frågorna kring insyn och sekretess har inte upplevts som besvärande och utredningens förslag om behov av sekretess är rimliga.

Förslag

En utbildningsanordnare kommenterar att studerande har haft svårt att belägga sin funktionsvariation på ett adekvat sätt. Det har varit svårt att boka tid för att få intyg av sjukvården och *utbildningsanordnaren vill därför föreslå att intyg från kurator och sjuksköterska också ska bedömas som adekvat underlag.*

15.7 Ett livslångt lärande kräver rörlighet mellan utbildningssystemen

Mot bakgrund av förslaget nedan kommenterar en utbildningsanordnare till Nämnden för hemslöjdsfrågor att det skulle vara av intresse att även 3-åriga konst och kulturutbildningar skulle tillåtas bygga på en eftergymnasial fördjupningsutbildning som gör det möjligt att uppnå en kvalificerad yrkeshögskoleexamen på liknande sätt som föreslås för YH.

”En ny bestämmelse ska införas i förordningen om yrkeshögskolan som innebär att en utbildning även får avslutas med en kvalificerad yrkeshögskoleexamen om utbildningen är en fördjupningsutbildning som omfattar minst 200 yrkeshögskolepoäng och utbildningen tillsammans med eftergymnasial utbildning inom samma område motsvarar minst 400 yrkeshögskolepoäng.”

Remissen har beretts av Nämnden för hemslöjdsfrågors kanslichef Friedrike Roedenbeck och ordförande Bertil Björk samt beslutats av nämnden per capsulam 2023-11-30.